

2007, EÜ. *Sosyoloji Dergisi*, s: 17.

TÜRKİYE’DE SOSYOLOJİ, ANTROPOLOJİ VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI ALANLARINDAKİ MEVCUT DURUM: AKADEMİK ARAŞTIRMALARIN İÇERİKLERİ¹

H.Neşe ÖZGEN, Dr.,²

2005 yılının Şubat ayında, TÜBA tarafından Sosyal Bilimlerde Öngörü Araştırmaları için bir rapor hazırlamamız istendi. Aşağıda okuyacağımız kısım, Sosyoloji Antropoloji ve Kültür Çalışmaları grubunun bir üyesi olarak ve bu rapor için kaleme almıştım.

Şimdi Sosyoloji’nin içinde uzun yıllar bulunmuş ve mevcut Sosyoloji araştırmalarının eğilimlerine uzun bir dönem yön vermiş bir sosyolog olarak, Prof. Dr. Ülgen Oskay’a, Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nden emekli olması vesilesiyle bir sunu kitabı hazırlanmaya karar verildiğinde; geçmiş yıllarımızın kısa ama özlü ve biraz da aykırı bir gözden geçirmesi olarak bu hazırlığın uygun olduğunu düşünüyorum.

Bu kısımlar, Türkiye’de çeşitli Sosyoloji, Antropoloji ve Kültür Çalışmaları Bölümleri’nden öğretim üyeleriyle yapılmış olan tartışmalar, toplantılar ve kayıtlanmış çeşitli akademisyen toplantılarından da temel aldı. Tezler için YÖK Tez Merkezi tarandı ve bölüm derslerine erişmek için E.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’ndeki araştırma görevlileri sayın Hasan Şen ve Sayın Savaş Çağlayan yardımcı oldular. Geri kalan kısmın tüm sorumluluğu, bütün Sosyoloji, Antropoloji ve Kültür Çalışmaları bölümlerindeki hocalarımıza ve tabii en önce bana aittir.

¹ Bu çalışma, TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ SOSYAL BİLİMLERDE ÖNGÖRÜ PROJESİ kapsamında, Bahattin Akşit, Tahire Erman, Akile Gürsoy, Ahmet İçduygu, Sibel Kalaycıoğlu, Ayşe Öncü, Ferhunde Özbay, H. Neşe Özgen, Nükhet Sirman, Nadir Suğur ve İsmail Tufan’ın katılımları ile hazırlanmış olan “**SOSYOLOJİ, ANTROPOLOJİ VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI ÖNGÖRÜ RAPORU: MEVCUT DURUM SAPTAMASI, YENİ EĞİLİMLER VE BAZI ÖNGÖRÜLER**” başlıklı rapora katkı olarak, Eylül 2006’da TÜBA’ya sunulmuştur.

²Prof., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, nese.ozgen@ege.edu.tr

İÇERİK VE İÇERİKLE İLGİLİ EĞİLİMLER

1. İçerik (Hangi konular araştırılıyor, hangi konular araştırılmıyor?)

Sosyal bilimler alanlarında, gerek bölümler gerek bölüm dışındaki akademik çevrelerin, son yirmi yılda büyük değişiklikler içine girdiklerini söylemek olanaklıdır. Hızla yeni çalışma alanları açılmakta, geleneksel çalışma konularının yanında, hem daha 'moda olan alanlar'a hem de dünyada son çalışılan konulara da ilgiler hızla çeşitlenmekte ve artmaktadır. Geçmişte çalışılmış olan konular ve eğilimler konusuna burada değinmeyeceğiz. Zira bu konuda oldukça yoğun tartışmalar ve değerlendirmeler yapılmıştır ve yapılmaktadır³. Bu kısımda yeni zamanlarda çalışılan konuların içeriği ve çalışma biçimlerine dair konuşacağız. Bu tartışmaları da hem SAK grubunun kendi iç toplantılarından hem bölümlerle yapılan toplantılardan ve hem de bölümler ve birimlerin çalışma alanlarından elde ettiğimiz bilgiler eşliğinde yapacağız.

Sosyal bilim alanlarında, yeni zamanların diğer bir olumlu değişikliği, akademinin dışı açılma eğilimleri güçlenmekte olmasıdır. Hem Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Kanada vb. üniversitelerinden yani 'Batı'dan hem de Japonya, Çin, Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerinden giderek artan oranda akademik bağlantılar kurulmakta, bilim insanı değiş-tokuşu daha yoğun olmak üzere, çeşitli düzeylerde bilim alışverişi yapılmaktadır.

Bir diğer olumlu özellik ise, giderek artan sayıda genç akademisyenin, artık burslu olarak okudukları üniversitelere dönmekte olmalarıdır. 1990'larda yollanmış olan bir grup doktora öğrencisi, artık akademinin içinde yer almaya başlamıştır.

Çeşitli olumsuzluklar yoğun olarak yaşanmaya devam etse de (bu gençlere kadro verilmesinde gecikmeler, geleneksel yapıların tutuculuk ısrarları, akademi içinde bilimsel çevrelerin değil birincil grupların etkin olabilmeleri vb.), yeni akademik kuşağın pek çok olumsuzlukla baş edebildiği görülebilir.

Ek olarak, üç büyük şehirdeki üniversitelerin giderek daha yoğun bir şekilde kendi öğrencilerini Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerine doktora yapmak üzere burs bularak veya bağlantılarla yollamaya başlamaları da bir diğer olumlu adımdır. Bu gençler de döndüklerinde genç ve dinamik bir grup oluşturacaklardır.

Bir diğer olumlu durum, yurt dışında çeşitli üniversitelerde çalışan sosyal bilim insanların Türkiye'ye dönük bilim yapma isteklerindeki artışlardır. Hem Türkiye'nin daha önemli bir araştırma alanı haline gelmesi hem de Türkiye'nin kendi çalışma alanlarını daha çok dışarıya sunabilmesi sonucunda gelişen bu durum; farklı sosyal bilim alanlarında dışarıdaki akademilerde çalışan meslektaşlarımızı da giderek daha hevesli ve ayrıca çalışmalar için de kıymetli duruma getirmektedir.

SAK Grubu, bütün bu sayılan değişmelerin niteliklerinin ve tabii niceliklerinin de tartışılabilmesi, Türkiye'de yapılan sosyal bilimin metodolojik ve epistemolojik çeşitlenmelerini açıklamak için; sosyal bilimler alanlarındaki çeşitli konuların ele alınma sıklığı ve irdelenme biçimlerinin önemli bir veri olduğunu düşünmüştür. Bu amaçla, çeşitli bölümlerde lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimlerinin şekil ve içeriklerine; YÖK'e sunulmuş olan tezlerin başlıklarına ve içeriklerine, ayrıca çeşitli üniversitelerden

³ Bu konudaki tartışmalar için bu çalışmanın arkasına bir kaynakça koymayı uygun buldum. Elbette buradakilerin dışında da Türkiye'de Sosyoloji ve akımları üzerine değerlendirme yazıları vardır. Gözden kaçırdığım yazılar için özür dilerim.

akademisyenlerin yayınladıkları kitap ve makalelerin adlarına ve içeriklerine yönelik bir araştırma yapılmıştır.

Bu çalışmalarda, yapılmış ve yapılmakta olan çalışmaların izini sürmemizi en çok engelleyen durum, verileri elde edilme zorluklarıydı. Böylece, SAK çalışmalarının niteliğini bu zorlukları araştırarak başlattık, zira bu zorluklar biçimle ilgili gibi görünseler de, sosyal bilim alanındaki epistemolojik karakterin bir parçasıdır.

Bu zorlukları iki başlık altında inceledik:

1) Bilgiye ulaşma güçlükleri ve 2) Bilginin kodlanması/ şifrelenmesi ve saklama.

1.1. Bilgiye ulaşma güçlükleri

Türkiye’de ve Türkiye için çalışılmakta olan Sosyoloji, Kültürel Çalışmalar ve Antropoloji çalışmalarında, bu çalışmaların izini sürmede aşağıdaki zorlukları özet olarak sıraladık:

Gerek bölümlerin dersleri ve içerikleri, gerek yapılmış olan tezlerin adları ve içerikleri gerek yayınlanmış olan kitap ve makalelerin izlerini sürmek son derece zordur. Bölümlerin derslerin adları ve içerikleri olarak, kendi elemanlarına ve dışarıya sundukları bilgiler ya yoktur, ya da olsalar dahi içeriğe dair bilgi vermemektedirler. Derslere dair bilgiler, genellikle genellikle dersi verenlerin adıyla sınırlıdır, derslerde okutulanlar ve kaynakçaya değinilmemektedir. Bölümler bölüm elemanlarının çalıştıkları konulara veya bölümün birlikte hareket ettiği farklı kurumlara dair bilgileri (çeşitli enstitüler, kamu ya da özel kurum ve kuruluşlar, farklı bölümlere verilen dersler ya da ortak veya bölümün kendi projeleri vb. bilgi) kendi bölüm bilgileri olarak içermemekte ve sunmamaktadır. Bölümler en çok lisans derslerinin- nadiren de yüksek lisans - ve bunların programlarını, bölümlerinin ortak akademik işi olarak görmekte ve bunun duyurulmasına ve onayına önem vermektedirler.

Benzer bir durum, bölümde yapılmış olan çalışmalar, onaylanmış veya sürdürülmekte olan tezler, yayınlar veya kitaplar vb. konularında da görülebilir. Böylece değil akademi veya üniversite dışından bir yabancıнын, içeriden bir meslektaşın dahi, çeşitli bölümlerde yapılanlara ulaşma şansı gayet sınırlıdır.

Bu kısımdaki güçlükleri, “Akademik birikimin bölümlere değil kişilere ait olarak görüldüğünü” söyleyerek özetleyebiliriz. Akademisyenin yaptığı çalışmalar, ders dışı akademik veya sosyal sorumluluk çalışmaları, düzenlediği kongreler, verdiği seminerler, katıldığı toplantılar vb., diğer bölümlerle ve kurumlarla çalışmaları, projeleri vs. – bölümün dersleri dışında- hemen hepsi, bölümün dışında ve dolayısıyla akademinin de dışında kabul edilmektedir. Bunlar bölümün etkinlikleri olarak görülmemekte, hatta akademisyenin kendi *özel alanı* gibi anlaşılmaktadır.

Böylece akademik veya sosyal her başarı veya başarısızlık; bölümlerin boşalttığı bir kapsama alanına akademisyenin dahil olduğu dolaşım/ networkle doldurulmaktadır. Akademisyenin birikimleri ve çabaları, bölümden çok kendi iç çevresi, bilimsel ve arkadaşlık çevreleriyle kurduğu kendi network’ü (şebekesi, dolaşımı, çevresi) yoluyla tanımakta, bu alandaki başarıları önemsemekte ve desteklemektedir.

Bu kısımda önemli bir sakınca gelişmektedir: Çeşitli networkler/şebekeler birbiriyle bağımsız, uyumsuz, ilgisiz ve hatta çatışmalı/çekişmeli olabilir/ olabilmektedir. Böylece bazen aynı bölümdeki meslektaşların birbirlerinin çalışmalarından haberdar olmamaları kadar; kimi zaman küçümşenen faaliyet alanları da belirebilir. Dahası, bölümlerdeki kurumlaşmalar artırılmazsa bu şebeke sistemleri de kişiselleşebilir ve

kurum dışında ve böylece akademi dışında varolabilirler. Bu da rekabetin akademi dışına çıkması, kişiselleşmesi ve acılaşması anlamına gelebilir.

.1.2. Bilginin şifrenmesi ve saklama

Son yirmi yılda yayın sayısında ve çeşitlerinde gözle görülür bir artış vardır. Gerek üniversitelerin gerek yayınevlerinin dergilerinde gerek çeşitli yarıakademik dergilerde ve yayınlarda büyük ve sevindirici bir artış vardır. Bir yandan yayın olanakları artmakta öte yandan yazılı her türden bilgiye erişimin kaynakları ve olanakları da artmakta ve çeşitlenmektedir. Bütün bunlar, yayın ve bilimsel çalışmaların artan oranda çevre ve düşünceler tarafından dikkate alındığını göstermesi açısından sevindiricidir. Ancak bazı olumsuzluklar da vardır. Bunları kısaca, geçmişten getirdiğimiz olumsuzlukların devamı ve yeni beliren bazı olumsuzluklar olarak sıralayabiliriz.

Üniversiteler arasında, akademik dünyanın en önemli taşıyıcısı olarak basımın ve yayının önemini teslim edenlerin sayısı hâlâ gerçekten çok azdır. Üniversiteler, değil dışarıdaki yarı akademik veya akademik yayın alanını desteklemeyi ve denetlemeyi, kendi istihdam ettikleri akademik alanlarda dahi basım yapmamakta, yapılanlar da kalitesiz ve verimsiz kalmakta ve dağıtımı yeterince yapılmamaktadır. Üniversite basımevlerinin hem çok eski teknolojiyle ve hem de kısıtlı bütçelerle çalışması, basılan çalışmalarının dağıtımlarının yapılarak okura ulaşmasını sağlamak yerine, neredeyse sadece o bölüme ait bir yayın olarak görülmesi gibi alışkanlıklar yüzünden, üniversite yayınlarına ulaşmak neredeyse imkansızdır.

Dolayısıyla üniversitelerde yayın yapmak, bölüm dergisi çıkartmak veya bir kitap bastırmak, giderek daha zorlaşmaktadır. Üniversitede basılan bir kitabın, neredeyse mutlaka, bir kadro nedeni olmaktadır; bölüm dergileri de çoğunlukla bölümün kendi elemanlarının yazılarıyla sınırlanmış ve sadece bölüme dağıtılan dergiler halinde kalmıştır.

Bu tablo, TÜBİTAK'ın 'Hakemli dergi' statüsünü onayladığını ve bu onayın kurallarını ilan etmesiyle kısmen farklılaşmış, Bölümler kendi yayınlarının kalitelerini artırma gayreti içine girmiş, en azından yayınlar aracılığıyla yapılanlardan haberdar olma şansı de böylece artmıştır. Bunun diğer bir olumlu özelliği, yurt içinde makale yazmayı özendirilmiş olmasıdır.

Gerçi bu sekliyle, hakemli bir derginin SSCI içine girmesi veya başka bir indekste yer alması söz konusu değildir. Böylece 'hakemlilik' statüsü de çeşitli bölüm dergileri için içeriği çeşitli biçimlerde tanımlanan ama her tanımı da muğlak olan bir statü olarak kalmaktadır. Kimi dergiler hakemliliği editör kurulun gözden geçirmeleriyle sınırlarken, kimileri gerçekten 'kör hakem tekniği'ni uygulamaya çalışmaktadır. Gerek yazıların kabulünde, gerek basım sürecinde pek çok farklılık vardır ve bu çeşitliliğin ortak etik prensiplerinin belirlenebilmesi için, sağlık bilimleri alanlarında yapılan "Sürelî Yayıncılık" kongrelerine benzer toplantılar düzenlenmesi uygun olacaktır.

Akademik yayınlara erişme güçlüklerinden bir diğeri de, kimi zaman aynı bölüm elemanlarının kendi çalışmalarını genellikle aynı yayınevlerinde bastırmaları veya kendi yayınlarını bastırmak için dışarıda bir yayınevine ortak olmaları veya bizzat yayınevi kurmaları sonucu ortaya çıkan kapalılıktan kaynaklanmaktadır. Bu durum, hem akademik dünyaya yeni açılan başka akademisyenleri çekimser kılıyor hem de dağıtım son derece sınırlı bu çevrelerin yayınlarına ulaşmak da zorlaşıyor Böylece bir tür mahfil, birer

yuvarcık olarak cemaatleşme eğilimlerinin basım ve yayın aşamasında da kurumsallaştığını söylemek mümkün.

Bu hallerin, sadece taşraya özgü veya sadece çevrenin marjinal yuvarcıklarının görüntüleri olduğunu söylemek çok güçtür. Bugün sosyal bilimler alanında özel sektörde yayın piyasasını elinde tutan en fazla 4 veya 5 yayınevi ve 4-5 dergi vardır ve bunlar da yayın ve çalışma eğilimlerinin % 60'ını denetleyebilirler. Bu yayınevlerinin yayın politikaları gerçekten belirsiz görünüyor, dergiler için ise uzun vadeli bir program izlemediklerinin belli olduğunu söyleyelim. Bunlar dışında, özellikle çokdisiplinli alanlarda çalışanların yayınlarını bastırma olanakları son derece kısıtlıdır. Bu durum, Kuhn'un çok önceden belirttiği bir hakim paradigma gelişiminin ya da hiç değilse bazı toplantılarda dile getirildiği biçimiyle bir "konular hiyerarşisinin" bulunduğunu gösteriyor.

Bir başka şifreleme, tez ve derslerin adlarında yaşanıyor. Hemen her dönemin ve bölümün çalıştırdığı konularda bazı hakim eğilimler görmek mümkün. Ancak, bu eğilimleri anlayabilmek ve sınıflayabilmek için gerçekten, Türkiye sosyolojisindeki şifreleri iyi bilmek gerekiyor. Zira, örneğin, başlığında 'Ziya Gökalp' geçen iki ayrı bölümde yapılmış iki ayrı yüksek lisans tezinin ikisinin de başlıklarından farklı içerikler içerdiğini, ancak anahtar sözcükler verilmişse anlamak mümkün.

Anahtar sözcüklerde ortak bir anlaşmanın, kabulün olmaması, çalışmaların sınıflanmasını en çok zorlaştıran etmenlerden birisidir. Hemen her dönemde anahtar kavramlar, serbestçe ifade edilmiştir ve maalesef son birkaç yıldır da, bu kelimeler kavramlardan ziyade arama motoruna gönderme yapan kelimeler gibi eşanlamlılar, zıt anlamlılar veya kavramın içindeki bir terimi çağrıştıran kelimeler haline gelmiştir.

Burada kısaca sözettiğimiz zorlukların aşılabilmesi için üniversitelerin yayın ve basım faaliyetlerini öncelikli alanları olarak ilan etmelerini önermeliyiz.

İlke olarak her üniversitenin bunu ilan etmesi teklif edilmelidir. Daha sonraki öneri, üniversitelerin kendi bünyelerinde bitirilmiş olan her doktora tezini basmalarını zorunlu kılmak olabilir. Bir diğer öneri, iki yılda bir kez "Sosyal Bilimlerde Süreli Yayınlar" kongresini düzenlemek ve sonuçlarına göre hareket etmek olacaktır.

2. Sosyal Bilimlerde Değerlendirme Kriterleri İçin Bir Öneri

Bir başka öneri, mutlaka bir indeksleme sisteminin geliştirilmesidir. Yurt içi yayınlara ilişkin bir indeksleme sistemi yoktur.

Sosyal bilimlere ait ve uluslararası etkinliklerde kabul gören indeksleme sistemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak bunun yapılabilmesi için, sosyal bilim değerlendirme kriterlerinde bazı önemli değişiklikler de öngörmeliyiz.

SAK Grubunun, gerek Ar-Ge değerlendirmelerinde gerek bölümlerin aşamalarının ve akademik başarıların değerlendiresindeki temel kriterlere itirazı iki zeminde ele alınacaktır:

- Atama-yükseltme ve bilim insanı olarak kayda alınma hususlarına itirazlar
- Geçmişte bu yöllü yapılan itirazlara rağmen dikkate alınmayan hususlar nedeniyle uğradığımız zararlar

TÜBİTAK ve TÜBA'nın gerek geçmiste gerek yeni strateji programlarında ilerleme ve gelişmenin temel unsurları olarak ele aldıkları "verimlilik" ve "yararlılık"

Böylece sosyal bilim bölümlerinin daha az pay alması, gereksiz olarak görülmesi, kayıtlara girmemesi, daha az yayın ve etki sahibi olmakla suçlanması da haklılık kazanmaktadır.

Sosyal bilimcinin yaptığı-veya önerdiği- işlerin etkilerini ölçmek ve karşılaştırmak zorunda olduğumuzu biliyoruz. Ancak bi karşılaştırmanın ilkeleri, şimdiden sonra daha başka ölçücülerle yürümek zorunda. SAK Grubu olarak, ölçme ve değerlendirme kriterlerinin “Akran Etkisi” ilkesiyle yürütülmesini savunuyoruz. Ancak bu akran etkisi'nin havuzunun da, şimdiki ölçümlerden daha geniş bir alana taşınması gerekiyor. Yani, eğer bir çalışmanın yararlılığı ve etki alanlarını ölçmeye yelteniyorsak, bu etki alanlarını genişletmeliyiz.

Ek olarak ‘Havza Etkisi’ ölçülmelidir. Bu havza (Türkiye Sosyal Bilimlerinin etki alanları) hem coğrafi hem de sosyal etkiyle birleştirilebilir. Türkiye’deki fizik ve sosyal bilimlerin havzasının sınırlarının nereleri olacağına, birlikte karar verilmelidir. Örneğin, NORDFOSK 1973 kriterleri, *Nordic Impact* adı verilen etkiyi ölçebilmek için, bütün Nordik ülkeleri eşit olarak almışlar ve böylece etki ölçmüşler. Bir diğer ölçümleme de (elbette) UNESCO’nun.

Öncelikle anahtar sözcüklerin teknik bilimlerden alınarak kavram haline getirilmesini, sosyal bilimlerde geçerliği olmadığını söylemeliyiz.. Yeniden Dewey’in kavramları dahi kullanılabilir. Ek olarak, pratik bir öneri olarak, TARABİS veya ARBİS yerine TÜBİTAK’a veya TÜBA’ya bir SOSARBİS kurulmasını öneriyoruz.

3. İçeriğe Dair: Neler Çalışılıyor ve Neler Çalışılmıyor? Bölümlerdeki Dersler Ve İçerikleri

Türkiye üniversitelerinde bulunan Sosyoloji, Antropoloji, Halk Bilimi, Kültürel Çalışmalar gibi SAK grubunu ilgilendiren bölümlerin çoğunun programları ve yapılan çalışmalar üzerinden bazı düşünceleri dile getireceğiz:

Bölümlerin hepsinde ortak olan dersler:

Sosyolojiye Giriş,
Felsefeye Giriş,
Psikolojiye Giriş,
YÖK dersleri adı verilen kredisiz dersler ve bilgisayar dersleri,
en az iki dönem verilen Sosyoloji Tarihi,
Felsefe Tarihi,
Gelişim Psikolojisi,
Kurumlar Sosyolojisi,
Aile Sosyolojisi,
Metodoloji, Araştırma Teknikleri, İstatistik ve
Din Sosyolojisi’dir.

Bunun arkasından bazı eksikliklerle beraber en sık verilen dersler:
İktisat Sosyolojisi,

Şehir veya Kent Sosyolojisi,
Küçük Gruplar Sosyolojisi,
Kırsal Alanlar veya Köy Sosyolojisi,
Suç ve Hukuk Sosyolojisi,
Siyaset Sosyolojisi'dir.
Çevre Sosyolojisi ve İletişim Sosyolojisi de sıkça paylaşılan derslerdir.

Bunun dışında örneğin Antropoloji, neredeyse yok denecek kadar azdır. Boğaziçi ve ODTÜ dışında Antropoloji dersi genellikle bir giriş dersiyle sınırlı kalmaktadır.

Matematik dersleri bir bölüm haricinde kalkmıştır.

Endüstri Sosyolojisi artık sadece 5 bölümde okutulmaktadır.

Demografi ve Değişme Sosyolojisi çok azalmıştır.

Feminist araştırmalar, Toplumsal Cinsiyet ve İktidar gibi 'gender' alanına ait dersler hemen her bölüme girmiştir.

Benzer olarak hemen her bölüm Yeni Tartışmalar, Güncel Sosyoloji veya Sosyolojide Güncel tartışmalar adıyla bir ders açmıştır.

Sosyoloji bölümleri arasında derslerin adlarındaki tekdüzeliğin bozulduğu esas olarak iki alan vardır: Bunlar Siyaset Sosyolojisi ve Türkiye Çalışmalarının tartışıldığı sosyoloji dersleridir. Türkiye araştırmalarının 'Türkiye'de Sosyologlar' adıyla sınırlı kaldığı bölümler daha çoktur. Ancak bazı bölümler bu çalışmaları çok ayrıntılandırmıştır. Örneğin Boğaziçinin Siyaset Sosyolojisi alanlarında, İstanbul Üniversitesi'nin de Türkiye ve Osmanlı araştırmaları alanlarındaki çeşitlemeleri dikkate değer ve nadirdir.

Bölümlerdeki pek seyrek olarak yer alan dersler arasında; Sakarya Üniversitesi'ndeki *Rusça, Çince, Japonca, Yerel Sorunlar Sosyolojisi, Yoksulluk Sosyolojisi, AB ve Türkiye İlişkileri, İslam Dünyası Sosyoloji Araştırmaları* derslerini; Kırıkkale'de *Özel konular I ve II* adıyla verilen dersleri; İstanbul Üniversitesi'nde *Sosyolojiyi Hazırlayan Olaylar, Tarihte Doğu Batı Çatışması, Batı Düşüncesinde Doğu, Sivil Toplum ve Kamuoyu*; DTCF'de *Sosyolojide Yöntem ve Yaklaşımlar, 2 dönem Sosyolojide Nitel Araştırmalar*; Erzurum-Atatürk Üniversitesi'nde *Sosyolojide Seçilmiş Konular, Günün Sosyoloji Problemleri, Türk Eğitim Politikaları*; Ege Üniversitesi'nde *İnsan Kaynakları ve AB'ne Uyum, Sibersosyoloji*; Boğaziçi Üniversitesi'nde *Köylülük İncelemeleri, Güç ve Eşitsizlik, Karşılaştırmalı Devlet ve Toplum İncelemeleri, Sağlık ve Tedaviyi Anlamak, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Sosyolojisi, Ortadoğu'da Sınıf ve Devlet, Toplumsal Hareketler Semineri, Bölge İncelemeleri*; Galatasaray Üniversitesi'nde *Radyo Programcılığı, Sinemanın Toplumsal Tarihi, İşsizlik ve Toplum, Medya Sektöründe İşletmecilik, Reklamda Yaratıcılık, Türkiye'de İslamcı Hareket*; Koç Üniversitesi'nde *Sonlu Matematik, Temel ve İleri Yazma Teknikleri, Dünya Uygarlığı*; Uludağ Üniversitesi'nde *Postendüstriyel ve Postmodern Toplum, Yakınçağ Türkiyesinde Toplumsal Dönüşüm, Sosyolojide Seçme Konular, Sosyolojinin Sosyolojisi, Sosyol Linguistik*; Süleyman Demirel'de *iki dönem Osmanlıca, Değerler Psikolojisi, Türk Düşünce Tarihi* ve ayrıca *Türk Kültür Tarihi* derslerini örnek olarak verebiliriz.

Dersleri genel olarak sınıflarsak; YÖK dönemini takiben bölümlerin birörnek dersleri en az iki sene verdikleri söyleyebiliriz. Bölümler genellikle son yılda, ancak o da ihtiyatla, bazı farklı dersler vermeye çalışmaktadır. Bunu nedenlerinden birisinin bölümler arasındaki geçişliliği sağlayabilmek için benzer derslerin okutulması zorunluluğu olarak açıklanması; bölümler arası yatay geçişlerin ne kadar az olduğunu

bilenler için geçerli nedenler sayılamaz. Kaldı ki adı aynı olmasa da benzer içerikteki derslerin eşdeğerliğine bölümler karar verebilirler. Görülüyor ki bölümler YÖK programında yer alan dersleri hâlâ büyük bir dikkatle programlarına almaya devam etmektedirler. YÖK'le uygulanmaya başlayan anabilim dalları ayrımlarının bu durum üzerinde son derece etkili olduğu görülmektedir. Pek çok bölüm hâlâ Kurumlar Sosyolojisini, Uygulamalı Sosyolojiyi vb. ayrı anabilim dalları olarak ele almaktadır. Öte yandan, bölümler bazında çeşitlenen derslerde de sosyolojik adlardan ziyade, bir öğretim üyesinin uzman olduğu alanın adlarını görebiliriz. Dolayısıyla, bölümlerin ayrıntılandığı ve seçimlik dersler olarak verdiği derslerin; sosyal bilimin gereksinimleri için değil de daha çok, bölüme gelen öğretim elemanının derse gereksinimi doğrultusunda açılmış olduğu söylenebilir.

Ders içeriklerine gelince, asıl çeşitlilik burada cereyan etmektedir. Bölümlerin ders içeriklerini yorumlamanın iki yolu vardır: Derslerin kaynakça listelerini incelemek ve bölümdeki doktora ve yüksek lisans tezlerinin içeriklerini incelemek. Zira hem kaynakça hem de yüksek lisans tezleri, bölümlerdeki kavramlaştırmayı ortaya çıkarabilir ve esas olarak bazı ekoller ya da bilimsel çevreler mevcutsa bunlar için bazı ipuçları verebilir.

Ancak ne yazık ki, bölümlerin ders içeriklerinde kaynakçalara fazla rastlanmaz. Bunun nedeni, Türkiye'de sosyal bilimler alanında, dersin içeriğinin önceden hazırlanmasının henüz bilimsel gelenekten sayılmaması olabileceği gibi, öğretim elemanının dersin kaynakçasını son anda kararlaştırması vb. de olabilir. Her durumda, dersin içeriğinin dersi veren öğretim üyesine ait bir süreç olarak kabul edildiğini, dersin ve öğretim sürecinin bölüme değil de öğretim elemanına ait olarak teslim edildiğini görmekteyiz. Zira örneğin hemen hiç bir bölümde, bölümün ortak verdiği derslerin tablosu yoktur ve bazı giriş dersleri ve sosyal bilimler için daha yapısal addedilen derslerin ortak verilmesi, içeriklerinin ortak kararlaştırılması ya da dersi veren öğretim elemanlarının birkaç yılda bir değişmesi adetleri yoktur. Dahası derslerin adlarını bir kez konup, dersi veren öğretim elemanı saptandıktan sonra genellikle bölümün bu ders hakkında olumlu veya olumsuz görüş bildirmesi geleneği de yoktur.

Yüksek lisans (master ve doktora) tezleri için ise durum daha farklıdır. Bu konuda bilgiye erişmek daha kolaydır, zira YÖK'ün, yüksek lisans tezlerini ve tez özetlerini 1993'ten itibaren ksmen, 1997'den sonra daha yoğun olarak 2000 yılından itibaren de tamamen kayıtladığını görüyoruz. Yine de bu kayıtların ne kadar dikkatle tutulduğuna dair bazı şüphelerin bertaraf edilmesi gerekir. Bazı çalışmalar master teziyken doktora olarak bazıları da doktora iken master olarak kodlanmışlardır.

Yüksek lisans tezlerinin ilk taramalarıyla, 1993'ten bu yana "Sosyoloji" başlığıyla kodlanmış 1576, "Sociology" başlığında 63 tezin; "Antropoloji" başlığında, 25'i doktora olmak üzere 152 tezin bulunduğunu görüyoruz. Bu çalışmalar içinde bir gezintide, örneğin "Din Sosyolojisi" başlıklı çalışmalar 121 tane ve bunların 25'i doktora çalışmasıdır. Ancak diğer hiç bir alanda din sosyolojisi kadar yoğun çalışma yapılmamıştır, politik sosyoloji hariç. Son dönem çalışmalarında ise politik sosyoloji ve postmodern sosyoloji başlığı altında fazla sayıda din ve islam araştırmaları çalışıldığı görülmektedir. Öte yandan, iktisat sosyolojisi alanında sadece 1 tez, kurumlar'da 8 tez vardır. Bazı sosyologların adlarıyla kodlanan çalışmaların sayısı ilginçtir, Ziya Gökalp' te 57, Prens Sabahattin'de 3 ve Comte başlığında 2 tez vardır. Gökalp hariç Comte ve Sabahattin tezleri 1987-1993 arasında yapılmış tezlerdir. Durkheim başlığında 5, Weber

başlığında 2 si doktora olmak üzere 10 tez vardır. Marks veya Marx başlığıyla kodlanmış tez sayısı 29'dur ve bunlardan 3ü doktora başlıklıdır. Frankfurt Ekolu/ Okulu başlıklı hepsi master tezi olan 6 tez, Foucault başlıklı 1 doktora, toplam 7 tez, Giddens başlıklı 1 tez vardır. Giddens, Foucault ve Frankfurt Okulu çalışmaları, diğer çalışmalardan farklı olarak 1998 sonrasında hatta 2000 sonrasında yoğunlaşmaktadır. Öte yandan örneğin Marx veya Ziya Gökalp çalışmalarının belirgin bir dönemsel dağılımı yoktur.

Yine de bu çalışmaların dağılımlarının gerçek bir tez çalışması profilini betimleyeceğinden son derece kuşkuluyuz. Gerek YÖK'ün kayıtlarının yeterince sağlıklı olmaması, gerek YÖK'ün kodlama sistemi için belirgin bir düzenleme tutturmamış olması nedeniyle, Antropoloji, Politics ve Sosyoloji birbirinden çok ayrı kodlara ayrılabilmekte ve bir arada görülememektedir.

Türkiye'de sosyal bilimlerdeki epistemolojiyi sınavabilmek ve yerini tartışabilmek için, 'nelerin çalışılmakta olduğunu' saptamanın bir yolu da 'nelerin çalışılmadığını' saptamaktır. Örneğin Türkiye sosyal bilimleri içinde (Tarih ve İktisat alanları hariç), metodoloji ve epistemoloji hatta tekniğin hemen hiç tartışılmadığını söyleyebiliriz. Keza eğitim, sağlık, sınıf ilişkileri ve çelişkileri, refah, üretim, sosyal problemler gibi alanlardaki tartışmalar da artık moda olmayan, daha eskilerde kalmış görünüyor.

Çalışmaların irdelenmesiyle ortaya çıkan önemli noktalardan birisi; başlıkların ve içeriklerin ciddi olarak ayrılmış olduğudur. Bu hususta iki ayrı durumu saptamak mümkün: Birincisi: Başlıkların konuları ve terimleri çok yeni de olsa, içeriklerinin eski olması. Diyelim 'Politik İslam' üzerine yazılmış olan veya 'Kent ve Yoksulluk' üzerine yazılmış olan bir çalışma, neredeyse yirmi yıl önce yapılanlara benzer içerikler taşıyabiliyor. Böylece bazı çalışmaların genç ve çağdaş akademisyenlerce yeni çalışma konuları olarak saptanırken, tezin danışmanlarının bazen tutucu davrandıklarını ve içeriği belirlediklerini ya da genç araştırmacıların çağdaş literatüre ulaşma ve elde etme güçlükleri nedeniyle içeriklerini yeterince geliştiremediklerini söylemek olanaklıdır.

İkincisi, çalışmanın tamamıyla bir başkasının izlediği yolu tekrarlama; yani 'hocanın yolu'nun izlendiği çalışmalar. Bunlar gerek başlık gerek içerik olarak yeni bir şey söylemeyen, malumu ilan eden çalışmalardır ve en zararlı yanları, genç çalışanın kuramların 'özetlerinin' çıkarılabileceğine dair bir düşünceye kapılarak, mezun olmalarını sağlamalarıdır.

Sosyal bilim eğitimi ise belli bir ekole bağlı olmaktan ziyade; o bölümlerdeki kişilerin ilgi alanları ve içinde yetiştikleri sistemlerin dağınık bir toplamı olarak beliriyor. Diğer bir deyişle, ekoller etrafında yapılan bölümler yerine ilgi alanları etrafında kümelenen bölümlerde çalışıyoruz.

Aşağıda, çeşitli bölümlere "Türkiye'de sosyal bilimlerin ve ayrıca sosyal bilimcilerin içerik sorunu nedir?" diye sorulduğunda alınan cevapların bir derlemesi vardır:

- "Yöntem bilgisinden yoksunluk, içerik bilgisinin yüceltilmesi",
- "Körükörüne alan savunusu",
- "Biz ve Batılılar arasında bir ayrıştırma, ayrımcılık konuşması",
- "Polemik kültürünün yokluğu"
- "Ekol yokluğu"
- "Pedagojik kaygıların azlığı",

“Holism, ideolojik angajman”,
“Akademik dünyanın temas edebileceği alanlarda eksiklikler- yayın, kongre, konferans”,
“Kes-yapıştır-ekle-karıştır tekniği”,
“Akademisyenlerin birbirini eleştirme kültürü yok”,
“Tartışılardan ziyade ahlak önemli”,
“Düşünce kaynaklarımızın saptanması lazım”,
“ Mimar Sinan’la Ege’nin sosyal bilim anlayışları farklı ama ekolleşme yine yok”,
“Süreklilik, gelenek meselesi çok önemli”,
“Fast-thinker sosyal bilimciler akademiden moral olarak dışlanmalı”,
“Çalışmalarımız hayata geçirilmiyor”
“Bizim uyarılarımız iktidarlar tarafından ciddiye alınmıyor”
“Sosyal bilimlere yetersiz seviyede öğrenci yollanıyor”
“İktidarlar bizlerin uyarılarını ciddiye almıyor”,
“ Bağımsız ve kopuğuz, birbirimizin ne yaptığını bilemiyoruz”
“Ekoller ve cemaatlerin topluluğu bu, kimse kimsenin yazısını izin almadan basmıyor”,
“ Karşılıklı suskunluklar topluluğu, kimse diğeri eleştirmiyor”,

Türkiye'nin Sosyoloji Geleneğine Dair Bazı Değerlendirme Çalışmaları Kaynakçası⁵

- AKŞİT, Bahattin, “Türkiye’de Sosyoloji Araştırmaları: Bölmelenmişlikten Farklılaşma ve Çeşitlenmeye”, *Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*, Ankara, 1986.
- AKŞİT, Bahattin, “Sosyoloji” *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Bilim: Sosyal Bilimler*, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Yayınları, Ankara, 1997, ss. 7-18.
- AKŞİT, B., İNCİRLİOĞLU, O. E. ve PULTAR, G. (2003) “Giriş: Türkiye’de Kültür Araştırmaları” Pultar, G., İncirlioğlu, O. E. ve Akşit, B. (der.) *Kültür ve Modernite*, Ankara, Türkiye Kültür Araştırmaları ve Tetragon yayını, ss. 1-23.
- AKTAY, Yasin, Türk Sosyolojisinin Öz-düşünümselliğine Katkı: Siyaset ve Sosyolojinin Eklemlenmesi Üzerine, *Tezkire*, No: 25, 2002 .
- BERKES, Niyazi, “Bir Araştırma İlmi Olarak Sosyoloji”, *Siyasal İlimler Mecmuası*, sayı 107, Ankara, 1940.
- BERKES, Niyazi, *Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1985
- BERKES, Niyazi, *Türk Düşününde Batı Sorunu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975
- BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER KOMİSYONU, "Sosyal Bilimlerde Alternatif Bir Paradigma Gerekli mi, Mümkün mü?" *Defter*, sayı 31, Sonbahar 1997, ss. 142-181.
- BORAN Behice, “İlim ve Cemiyet”, *60 Yıllık Gelenek, DTCF’de Uygulamalı Sosyoloji 1939-1999* (İç.), Der: A. Kasapoğlu, Ümit Ofset ve Yayınları, Ankara, 1999
- BORAN, Behice, “Sosyal Evrim Meselesi”, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 1943
- BORAN, Behice, “Sosyoloji Anlayışında İkilik”, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, 1943
- BORAN, Behice, *Toplumsal Yapı Araştırmaları*, Ankara Üniversitesi DTCF Felsefe Enstitüsü Sosyoloji Serisi, TTK Basımevi, Ankara, 1945
- CANGIZBAY, Kadir, *Sosyolojik Praksis*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1998.
- CANGIZBAY, Kadir, *Sosyolojiler Değil Sosyoloji*, Öteki Yayınevi, 1996
- CELKAN, Hikmet Y, “Ziya Gökalp’in Milli Sosyoloji Anlayışı”, *75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji* (İç.), Yay.Haz: İ. Coşkun, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991

⁵ Kaynakçanın derlenmesinde emeği geçen E.Ü.Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Ar. Gör. Sayın Zafer ...’e teşekkür ederiz.

- COŞKUN, İsmail, “Sosyoloji Bölümünün Tarihine Dair”, *75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji* (İç.), Der: İ. Coşkun, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991
- COŞKUN, İsmail, “Türkiye’de Sosyolojinin Gelişimi Üzerine”, *75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji* (İç.), Der: İ. Coşkun, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991
- ÇELEBİ, Nilgün, "Sosyoloji: Geçmişten Geleceğe", *Milli Kültür*, sayı 83, Nisan 1991.
- ÇELEBİ, Nilgün ve TEZCAN, Mahmut, (derl.) *Sosyolojide Son Gelişmeler ve Türkiye’deki Etkileri*, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yay. Ankara, 1993.
- DİREK, Zeynep, “Türkiye’de Felsefenin Kuruluşu”, *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek, Sempozyum Bildirileri*, Defter ve Toplum ve Bilim Dergileri Ortak Yayını, 2. baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2001.
- DURAKBAŞA, Ayşe, “Behice Boran ve 1940’larda Toplumcu Düşün”, *Toplumbilim*, Sayı 2, Ekim 1993
- DURAKBAŞA, Ayşe, “Türkiye’de Sosyolojinin Kuruluşu ve Comte-Durkheim Geleneği”, *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek, Sempozyum Bildirileri* (İç.), Metis Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2001.
- DURAKBAŞA, Ayşe, 'Sosyoloji: Ulus-Devlet Bilimi mi?', *Dünya’da ve Türkiye’de Güncel Sosyolojik Gelişmeler*, Sosyoloji Derneği Yay., Ankara, 1994, ss. 114-120.
- ERGÜN, Doğan, "Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Sosyoloji ve Gelişmesi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, cilt 8, ss. 2160-2164.
- ERİŞÇİ, Lütfi, "Türkiye’de Sosyolojinin Tarihçesi ve Bibliyografyası", *Sosyoloji Dergisi*, cilt 1, sayı 1, 1941-42, ss. 158-169.
- ERÖZ, Mehmet, “Sosyolojide Türk Mantığı”, *Sosyoloji Konferansları*, 18. kitap, İstanbul, 1980.
- FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, “A. Comte ve A. Rıza”, *Türkiye Harsi ve İçtimai Araştırmalar Derneği Yay.*, no. 40, 1962.
- FİŞEK, Nusret (der.), Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi, *Hacettepe Nüfus Etüdleri Enstitüsü ve Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını*, Ankara, 1971.
- GÖKÇE, Birsen, “Türkiye’de Sosyolojinin Gelişimi ve Örgütlenme Süreci”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 1-2, 2000
- GÖLE, Nilüfer, "Türk Toplumunu ve Pozitivist Elit’in Etkinliği", *Sosyoloji Konuşmaları*
- GÖLE, Nilüfer, *Mühendisler ve İdeoloji*, Metis Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1998
- GULBENKİAN KOMİSYONU, *Sosyal Bilimleri Açın*, Metis Yay., İstanbul, 1996.
- GÜNAL, Asena, "'Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek' Sempozyumu Üzerine",

Toplum ve Bilim, sayı 76, Bahar 1998, ss. 269-273.

- GÜNGÖR, Erol, “Cumhuriyet Devrinde Türkiye’de Sosyal İlimler”, *Kültür ve Sanat, Başbk. Kültür Müst. Yayını*, Ekim 1973.
- HANİOĞLU, Şükrü, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet Bey ve Dönemi*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1982.
- HİLAV, Selahattin, *Felsefe Yazıları*, YKY, 2. Baskı, İstanbul, 1995
- IŞIN, Ekrem, “Osmanlı Modernleşmesi ve Pozitivizm”, *Tanzimattan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 2
- İLYASOĞLU, Aynur, “Türkiye’de Sosyolojinin Gelişmesi ve Sosyoloji Araştırmaları”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 8.
- İLYASOĞLU, Aynur, “ ‘Türkiye’de Sosyolojinin Tarihini Yazmak’: Bir Sorunlaştırma ve Yaklaşım Önerisi”, *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek, Sempozyum Bildirileri*, Defter ve Toplum ve Bilim Dergileri Ortak Yayını, 2. baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2001.
- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram, “Türk Sosyolojisinin Bugünkü Durumu Üzerine”, *75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji, I.* Coşkun (der.), 1991, İstanbul.
- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram, "1940-50 Tarihleri Arasında Türk Sosyolojisi", *Sosyoloji Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1990-91,3. dizi, 2. sayı, ss. 149.
- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram, "Türkiye’de Sosyoloji Çalışmaları: 1950-60 Dönemi", *Sosyoloji Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1997,3.dizi, 4.sayı,ss.131-190.
- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram, *Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1999
- KAÇMAZOĞLU, H.Bayram, *Türk Sosyoloji Tarihine Giriş, Cilt:1*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001
- KASAPOĞLU, Aytül, *Yüksek Öğretimde Sosyoloji Eğitiminin Sorunları*, Ankara, 1991.
- KASAPOĞLU, Aytül, “Türk Üniversitelerinde Sosyoloji Eğitiminin Bazı Sorunları” *75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji (İç.)*, Der: İ. Coşkun, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991
- KAYALI, Kurtuluş, "Türk Sosyolojisinin 80’lerde Yeniden Biçimlenişi", *Yüzyıl Biterken, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, cilt 15, ss. 1290-1300.
- KAYALI, Kurtuluş, *Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- KIRAY, Mübeccel, "Sosyal Değişme ve Sosyal Bilimler", *Türkiye’de Sosyal Araştırmaların Gelişimi*, Hacettepe Üniv. Yay., Ankara, 1971.
- KOÇER, H. Ali, *Türk Sosyologları I*, Baylan Matbaası, Ankara, 1975

- KONGAR, Emre, “Ziya Gökalp”, *Türk Toplum Bilimcileri I* (İç.), Der: E. Kongar, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, 1996
- KONGAR, Emre, *Türk Toplum Bilimcileri I-II*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, 1988.
- KORLAELÇİ, Murtaza, *Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri*, İnsan Yay., İstanbul, 1986.
- KÖSEMİHAL, N. Şazi, Memleketimizde Tecrübi Sosyolojinin Doğuşu” *Sosyoloji Dergisi*, sayı 6, İstanbul, 1950.
- KÖSEMİHAL, N. Şazi, “Le Play Okulu ve Türkiye'deki Etkisi”, *Toplum Bilim*, 2 Ekim 1993
- LEVEND, Agah S., "Türk Sosyolojisine Bir Bakış", *Türk Dili*, cilt XIII, sayı 151, Nisan 1964.
- MERT, Nuray, "Laik Cumhuriyetin Resmi Bilimi: Sosyoloji", *Dergah*, 1995, ss. 17-18.
- ÖNCÜ, Ayşe, “Sosyal Bilimlerde Yeni Meşruiyet Zemini Arayışları”, *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek, Sempozyum Bildirileri*, Defter ve Toplum ve Bilim Dergileri Ortak Yayını, 2. baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2001.
- ÖZDALGA, Elizabeth, "On Being a Sociologist in Turkey Today". çev. Ahmet Çiğdem, *Toplum ve Bilim*, sayı 48/49, Kış-Bahar, 1990.
- ÖZLEM, Doğan, "Doğa Bilimleri-Sosyal Bilimler Ayrımı Üstüne", *Toplum ve Bilim*, sayı 76, Bahar 1998, ss. 7-40.
- PARLA, Taha, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989
- SEBAHATTİN, Prens, *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir*, Elif Yayınları, İstanbul, 1965
- SENCER, Muzaffer, “Türkiye'nin Sosyal Sorunları Açısından Prens Sebahattin”, *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir* (İç.), Prens Sebahattin, Elif Yayınları, İstanbul, 1965
- SEZER, Baykan, "Türk Sosyologları ve Eserleri I", *Sosyoloji Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1988-89, dizi 3. sayı 1, ss. 1-97.
- SEZER, Baykan. "Türk Sosyolojisinin Önündeki Sorunlar", *75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji, I.* Coşkun (der.), 1991, İstanbul, ss. 7- 12.
- TANYOL, Cahit, “Türk Sosyolojisinin Bazı Sorunları”, *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, Ayrı Basım, İstanbul, 1973
- TOPRAK, Zafer, “Türkiye'de Toplum Biliminin Doğuşu”, *Türk Toplum Bilimcileri II* (İç.), Der: E. Kongar, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 1996
- TUNA, Korkut, “Türk Sosyolojisinin Batı Sosyolojisi İle İlişkisi, *75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji, I.* Coşkun (der.), 1991, İstanbul.

- TFEKIOĐLU, Hayati, “Türkiye’de Sosyolojinin İŐlevi”, 75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji, I. Coşkun (der.), 1991, İstanbul.
- ÜLKEN H. Ziya, Türkiye’de aĐdaŐ Düşünce Tarihi, lken Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 1998
- ÜLKEN, H. Ziya, Sosyoloji, Kenan Matbaası, 2. Baskı, İstanbul, 1943
- VERĐİN, Nur, "Pozitivist Optimizm ve Sosyolojinin Doğuşu", Toplum ve Bilim, 43/44, 1989, s. 111-122.